

IRODALOM.

Petőfi képelete. Irta *Oláh Gábor*. A Csokonai-kör tulajdona. Budapest, 1909. A Franklin-Társulat kiadása. 8-rét, 293 lap.

Az irodalomtörténet ifjabb munkásainak érdeklődése ma már a nagy költő életétől hova-tovább művei felé fordul. Életrajza a Ferenczi Zoltán hatalmas szorgalommal készült könyvében, úgy látszik, jó időre megállapodik s biográfusainkat újabb kísérletekre nem izgatja. A költőt mint embert és művészt csak két éve próbálta jellemezni Barabás Ábel könyve; e mű azonban közhelyeinél s előadásának végtelen szárazságánál fogva ma már tán szerzője műízlését sem elégíti ki. Ugyancsak nemrég Ferenczi Zoltán szerkesztésében indult meg egy új Petőfi-vállalkozás. Ennek egyes kötetei színes panorámában mutatják be azt a kritikátlanságot, mely újabb „tudományos” irodalmunk bélyegző, mondhatnók: megbélyegző sajátja. Az egyik kötet pl. mindenféle babonát, mesét, anekdotát és néphiedelmet összehord s oly naiv, népies szellemben írott, mintha csak vásári bódék számára készült volna. Jó szerencséje a vállalatnak, hogy Meltzl Hugó ifjúkori dolgozataira akadt rá. Ész-tétikai szempontból ma már ezek is érdektelenek ugyan, de a tudós szerző gondolkodásmódjának eredetiségét s harcias szellemének mindvégig megőrzött ifjú hevét érdekesen tükrözik. Meltzl különben inkább mint Petőfi külföldi ismertetője és fordítója neves a Petőfi-irodalomban. Mint tanár, páratlan lelkesedéssel buzdította tanítványait a nagy költő tanulmányozására s alig volt előadása, melybe Petőfinek legalább nevét be ne szőtte volna. Ifjúkori cikkeit nem tekintve, itthon inkább élőszóval ápolta a Petőfi-kultuszt, mint írásaival s kár, hogy némely tanítványa, mint pl. Barabás is, e téren nem követte. E művek után most egyszerre két könyv jelentkezik a költő emlékezetének szolgálatában. Az egyik Oláh Gáboré, a másik Palágyi Menyhérté s az utóbbi Ferenczi Zoltánnak már említett Petőfi-könyvtárában jelent meg. Minthogy Oláh Gábor könyve már terjedelménél fogva is magára vonja a figyelmet s legnagyobb Petőfi-tanulmányunknak mondható: az olvasónak ez ismertetés keretében csak ezt mutatjuk be. Palágyi műve különben — már szempont-jainál fogva is — külön dolgozatot érdemel.

Megvalljuk, nem kis aggodalommal fogunk bele minden új Petőfi-könyv olvasásába. A költő, kire habozás nélkül alkalmazhatjuk a Shakespearere rótt emersoni szót: „az einberiség e virága“, oly távol állott élete és költészete minden parányával az átlagostól, közönségestől, hogy hozzá méltónak kell lennie, ki tollára veszi. Nem vesszük rossz néven, ha kisebb írók jellemzésében tesz kárt tehetségtelen tanulmány-írók rajzónja. Az

olvásós közönség érdeklődésétől messze távozott Orczyak, Lisztiek vagy Lésznyaiak méltatásába csúszott tévedéseket csak szakember veszi észre s e tévedések lassanként elsimulnak anélkül, hogy nagyobb rétegekre hatottak volna. A rosszul rajzolt arcképen egy újabb szaktudós kiigazítja a hibát s az jóvá van téve. Nem így áll a dolog az oly írókkal, kik egyéniségök erejét századokon át éreztetik s közvetlenül hatnak az olvasóra. A hibás ítélet, melyet az életíró vagy essayista róluk fogalmaz, hatalmas nyomással ül bele a köztudatba. Az érdeklődés, mely nyomukat kíséri, minden szót komolyan vesz s a könnyen félrevezethető olvasó lelkébe könnyű útat talál a botlások özöne. Mennyi badar ítélet forog „közkezen“ Petőfi egyéniségéről! Statisztikailag ki le lehetne mutatni, hogy a közönség egy jó része főérdemét még ma is abban látja, hogy a *Talpra magyart* elszavalta. Még többen vannak, kik általában a hazafias költő és harcos vonását domborítják ki egyéniségében, mint oly elemeket, melyek halhatatlanságát biztosítják. Volt idő, mikor a könnyelműség s a nagy költő oly szoros kapcsolatban élt az emberek felfogásában, hogy egy-egy anya rossz tanuló fiát mentegette, költőnkre hivatkozott. A Petőfi jellemét illető súlyos tévedések annak a sok rossz cikknek következményei, melyek róla megjelentek. A lelkesedés mindenkit tollforgatóvá tett, ki kitűnő köri elnök, népképviselő vagy gyapjúkereskedő lehetett volna. S e lelkesedéstől megdagadt képzelem oly *eredetinek* rajzolta a költőt, mely eredetiségből ő maga kért volna legkevesebbet.

A Petőfiről szóló újabb tanulmányok kétségkívül közelebb férkőztek a költőben az emberhez s számtalan ily tévedést szétoszlattak. A túlzások azonban nemcsak az embert: a költőt is illették. Greguss Ágost elfogultsága után a kitűnő Salamon Ferencz bírálata még mindig túlszigorúnak látszik; az utána következett sok Anonymus dicsőhimnusza pedig oly magaslatokra vitte költőnkét, melyekről az letekintve, lábai alatt láthatta Dantét és Shakespearét. Természetes, hogy nagy emberekkel szemben súlyos dolog a tárgyilagosság. De a ki irodalomtörténetünket behatóbb figyelemre méltatja, el kell ismernie, hogy a „legkiválóbb“, a „legkitűnőbb“ jelzőkben kissé fölös a termelésünk. A jellemrajzírónak, úgy látszik, hiúságát legyezi, ha az a *legkitűnőbb*, a kiről éppen ír: a meghalt nagy ember így lesz méltó a kis epigon tollára. Hány „első“ magyar regényírónk van! Hamarosan csak Dugonicsot, Fáy és Jósikát kell említenünk. S a magyar szép-prózának és nyelvnek még több az „igazi újjáalkotója“; Báróczy, Kazinczy, Kármán József . . ., attól függ, melyikről szólunk éppen. Nagy íróink az elsőségért az irodalomtörténetben és életrajzokban oly hatalmas tusát vívnak, hogy szinte csodáljuk önzetlenségüket. Mert e harcot nem haló-poraikért vívják; még kevésbbé szellemükért: az életírók érdekében foly a versengés, kik csak úgy tudnak írni, ha szuperlatívusokban beszélnek.

E megjegyzések nem érdektelenek az előttünk fekvő könyv megjelenése alkalmából. Szerzőnk fiatalos lelkessége mindent felső fokban lát; tulajdonképpen egész könyve egy superlatívus, mely azonban csak igen „alapfokon“ váltja be a terjedelmével tett ígéretet. Szerencsésen igazolja azt is, hogy jót nehéz gyorsan írni. Egyik újabb költőnk (Ady Endre) mondja, hogy a versírónak 99 szót kell megölnie, míg az igazira rátalál. Oláh Gábor, mint prózáíró, úgy látszik, fordítva jár el. Innen van, hogy stílusa terjedelmes, szétmálló, érélytelen. Nem tudja, hogy az irány főekessége a változatosság s csak akkor sarkaljuk friss figyelemre az olvasó

képzelmét, ha meg-meglepjük, hangot változtatunk, vagy oly erőt öntünk mondatainkba, mely önmagában is szárnyalásra készí. Szerzőnk egyhangú pátosza mindig egy dur-ból zeng; „lobogó láng“-gal és „lobogó“ lelkesedéssel írt szavai úgy hullnak le figyelmünkről, mint az óra ketyegése. Vagy tán azt mondhatnók inkább, hogy egy hosszú, hosszú harangszó az egész könyv s a harangozó még akkor is váltig rángatja a kötelet, mikor az Istentiszteletről mindenki szerteoszlott.

Szándékosan említettük első sorban szerzőnk stílusát, mert úgy tetszik, hogy erre kevésbé s Petőfiiben is a költő irálya ragadta meg. Oláh Gábor ugyanis azt hiszi, hogy Petőfi képzeletét elemzi, a mikor stílusát jellemzi. Hogy bonczol, az kétségtelen, mert életét veszi a verseknek s kiszedi legnemesebb részöket. Kiírja Petőfi összes képeit, hasonlatait, metaforáit s külön fejezetekben osztályozza, mint valami színes lepkegyűjteményt helyez el. A gyűjtemény valóban csillogó s még így holtan is életteljesebb, mint a hozzáfűzött magyarázat. Ez pedig kemény szó. Mert Petőfi hasonlatai gyökereket vesztek, ha kitépjük őket a versek hangulatából. Könyvünk így oly lehetetlen képtárhoz hasonló, melynek egyes termei feldarabolt képekkel vannak teleaggatva. S a sok kép ily óriási halmazban fárasztó is. Mindenesetre szorgalom kellett összegyűjtésükhöz. De mit használ a szorgalom, ha czéltalan munkát végez? A hasonlatok egy tizedrésze is csak ugyanazt bizonyította volna, mint egész tömege. Azt hisszük, hogy szerzőnk, ha az emberről tartana természetrajzi előadást: nem elégednék meg egy csontváz bemutatásával; egy egész temetőt felásatna. S a költő képzelete vajjon rekonstruálható metaforaiból? Nem mindenütt jelenvaló-e a képzelem, a költői alkotás bármely fázisáról van szó? Úgy képzeljük, hogy az alkotás műhelyében a képzelem a főnök, kinek figyelme a munka minden kis részletére kiterjed. Nemcsak a nyelvet kovácsolja tömörre, az alakba öntés, fölépítés, fejlesztés és utolsó simítás munkáját is ő végzi. Főlöskégy a drámára vagy eposzra gondolvunk, hol erények és gyengeségek keverékéből alkotja a fantázia a jellemet s messze mennénk, ha a meseszövében mutatnók ki a képzelet szerepét. Maradjunk egy lírai költeménynél, épp a legszebbnél: „Szeptember végén“-nél. Petőfi képzeletének jellemzését vajjon kimerítjük-e, ha az első versszak hasonlatára vagyunk figyelemmel? A bevezető képet kétségtelenül a képzelem kapja meg, de igazi teremtő munkája csak ott kezdődik, mikor a képből — hogy Péterfy egy-két szavát használjuk — „kifonja magát“ az elmúlás gondolata. Petőfi képzelem itt gyönyörűen fejleszti nem csak a gondolatot: az érzelmet is, mely mind fájdalmasabban sír ki könnyes soraiból s a költemény végén fenséges zokogásba tör. Elismerjük, hogy Oláh Gábor sok helyes megfigyelést tartalmazó könyve Petőfi alakjaiban is megnézi az érdekes munkát, melyet a képzelet végzett. E rész azonban úgy látszik másodrangú előtte és sokkal több banalitással kevert, semhogy élvezhető lenne. A banalitásoktól általában kevésbé riad vissza szerzőnk műízlése, mint szeretőnk. Milyen útát kell tennünk, míg egy-egy friss nyomra akadunk! S az elévült szólások, melyeken egy-egy „igazság“-ért keresztül kell bukdácsolnunk! Petőfi s hasonlatait jól ismerjük; de Oláh Gábor hasonlatai sokszor még régiebb ismerősökként üdvözölnek bennünket. Nyissuk fel a könyv első lapját s olvassuk el a következő mondatokat:

„A ki a Petőfi lángelméjét meg akarja nézni: sorsának és egyéni természetének latba vetése után képzelő erejét találja maga előtt s a mit az

előbbi kettőből talán nem értett meg, az utóbbiból megérzi. "A könyv első sorai ezek. Mit mond bennök szerzőnk? Új és helytelen dolgokat. Valakinek sorsából s egyéni természetéből meg lehet-e mérni lángelméjét? A két fogalmat: sorsot és egyéni természetet szerzőnk csak azért kapcsolta a mondatba, hogy legyen valami, a minél a képzelő erő fontosabb legyen. A következő mondat: „A költői lélek sajátos, finom és nagyító kamarája a legbűvösebb műhely, melyből a képzelet a kaleidoszkop leg-ragyogóbb színeivel, csodás harmoniájával új világokat sugározhat elő.” S mit mond itt szerzőnk? Helyes, de régi dolgot. A könyv legnagyobb része ilyen új, de helytelen, vagy: helyes, de nem új mondatokból épül. S a folytatás? „Oly finom ideghez hasonlít a költők képzelete, mely fuvalomra is megrezdül . . .” Az ily szövegeket csak süldő író-korunkban találhatjuk leírásra érdemesnek. Ime, már a könyv első lapja gondolkodóba ejt, hogy olvassuk-e tovább. A következő lapon újabb közhelyek. „Népi eredete, néphez való hajolása a népdalok kezdőképének az illető érzellemmel való magyaros párhuzamára vezet”. Ne bántsa az olvasó stílusérzékét a „való” kétszeres használata; figyeljünk inkább a mondat hézagosságra. Szerzőnk a népi eredetben s néphez hajolásban látja Petőfi dalai szerkezetének okát. Mennyivel szabatosabban fogalmazta meg e gondolatot Gyulai, midőn azt mondta: „Petőfi a népköltészetnek oly jellemző vonásait is bevitte a mű-költészetbe, melyek addig ott ismeretlenek, vagy csak kevés erővel voltak feltüntetve”¹ stb. Gyulai Pál ezután felsorolja e sajátosságokat. Oláh Gábor éppen a legfontosabbat felelte ki mondatából: azt, hogy költőnk a népdal tanítványa. Hány költőnk volt népi eredetű s néphez hajló! Mégis, egyik se használta a festői kezdő képeket. Azután: „Előtte is csak olyan volt a nagy magyar Alföld, mint az ő korában; de látta-e valaki oly szépnek, oly fenségesnek, a milyenné ő teszi!” Efféle elnyűtt igazságokat középiskolai tanulóknak mondunk el s nem a Petőfi-irodalmat „gazdagítjuk” velök. Egyáltalán az ilyen ú. n. „hézagpótlásra” pályázó műveknek rendesen az a bajuk, hogy sohasem hézagokat töltenek be irodalmunkban, hanem oda akarnak építeni, a hol legerősebb a fal. Hányszor ismételték e gondolatokat Gyulai óta! S hogy most már Gyulai kritikai dolgozatai is megjelentek, igazán kár fölötte vaskos könyvekkel csatlakoznunk az előtünk szóló véleményéhez.

Oláh Gábor könyve három részben bizonyítja tömördek példa felsorolásával Petőfi képzeletének „világosságát”, „magyarságát”, „mozgalmasságát”; továbbá, hogy képzelete kincseinek *tapasztalat* a bányája (melyikünké nem az?) s hogy többek közt „van egy eltanulhatatlan titka az ő formaművészetének, a melylyel fölötte áll Arany Jánosnak is: gondolat és gondolattest, eszme és forma nála egyszerre születik meg. Ezért oly egyszerű, oly egész, oly harmonikus, mint a csillagos ég”. Salamon Ferencz és Gyulai Pál mind ezt „világosabban”, legalább ilyen „magyarsággal” s a mi a fő: „drámaibb mozgalmassággal” bizonyították be. Hozzátehetjük: több meggyőző erővel is. — Az ilyen részlettanulmányoknak, a milyen Oláh Gáboré, csak akkor van értéke, ha új megfigyelésekkel merengenek a költőn. Ha Petőfi költeményeit többféle kiadásban adjuk, abból nem következik, hogy a róluk alkotott ítéleteket is különböző címek alatt sokszorosítsuk. Ha ily könyve-

¹ Gyulai Pál: Petőfi költészete. Egyetemi előadása 1900-ban.

ket hoznak divatba, akkor féltő, hogy a közeli idők nyelvtanírója ekkép formálja át a mondat eddigi meghatározását: „A mondat *más* gondolatának kifejezése.“ Ettől azonban tán még sem kell tartanunk, mert a nyelvész is óvakodni fog az életveszélyes uttól, mely csak hosszú létrával teszi megközelíthetővé e könyveket könyvespolczunkon. h. j.

Móricz Zsigmond elbeszélései.

A fővárosi hírlapok zajjal hirdetik a „Nyugat“ egy kiadványát, *Móricz Zsigmond*nak „Hét krajczár“ című elbeszélésgyűjteményét. Sohasem hallott jelzőkkel magasztalják a szerzőt, csodákat látnak az elbeszélések tárgyában, nyelvében; új színeket, eddig nem ismert alakokat emlegetnek előadásában és jellemei között. A síp-dob ráterelte az én figyelmemet is, a melyet különben már a különös cím felköltött, de egyszersmind gyanúval is elteltem a szertelen dícsőtés miatt.

Nem nagy bizalommal vettem kezembe a lila fedelű, furcsa diszítésű, sejtelmes címkéjű füzetet; azt hittem tele lesz a „Nyugat“ bizarságával, miszticizmusával, hihetetlen *meglátásaival*, lehetetlen szavaival és fordulataival. De alig hogy elolvastam az első elbeszélést, ezt a tárcaznak is rövid rajzot, azonnal beláttam, hogy csalódtam, hogy kellemesen, igen kellemesen csalódtam. „Hét krajczár“ a címe ennek a — mondjuk — életképnek, a mely a való életnek egy megható jelenetét adja híven, meleg érzéssel, eleven előadással és drámai, szinte csattanó befejezéssel. Egy szegény asszony meg a kis fia egy egész délután keresnek-kutatnak a lakásukban, hogy hét krajczárt összecsináljanak, egy fél font szappanra valót; egy pár ruhadarabot kellene kimosni, hogy napszámba járó ura másnap tisztát vehessen. A keresés közben a szegénységnek, a nyomorúságnak, a megalázásnak megható képei vonódnak fel előttünk, annál meghatóbbak, mivel a szerző a nevetés, a kaczagás súgarait hinti reájuk, még pedig nagy közvetlenséggel, mert a szerző magáról és édes anyjáról beszéli el ezt a sírva nevető históriát. Rég nem olvastam a keserű humornak művészeibb megnyilatkozását, az élet fényének és árnyékának találóbb vegyületét.

Móricz a faluban van otthon, a magyar parasztot ismeri legjobban. Falusi életképeket fest erős realizmussal, a nép embereit mutatja be, néha aprólékos részletrajzzal, máskor csak vázlatos, de találó vonásokkal. Általán erősebb a rajzban, mint az elbeszélésben és kivált mint a szerkesztésben.

A falusi történetek közzé vegyül egy néplegenda is, *A nagy fundus*, a melynek éppen úgy Krisztus és Szent Péter a hősei, mint Arany *Hege-dűjének*. A naív hangot eltalálja benne a szerző, kesernyés humorában is sok az igazság, de szerkezete ennek is hibás, mert az eleje alig kapcsolódik a végéhez. Mint erkölcsi tanúságra törekvő elbeszélésnek terjedelemben is hasonlítania kellene a rendszeren rövid tanító meséhez.

A kötet végére jutott „Judit és Eszter“. Egy elszegényedett úrinő áll szemben a gazdag paraszttasszonnyal, az egyiknek önérzetes tisztasága és nagylelkűsége, a másiknak gőgjével, lelketlenségével és erkölcsi szennnyével. Kitérő két arczkép, előadásának melegségét az adja meg, hogy a szegény nemes asszonyban a maga édes anyját rajzolja.

Móricz a maga falusi embereit híven is beszélgetti. A párbeszédekben elevenség, tősgyökeres magyarság uralkodik, azonkívül lépten-nyomon előbukkan a népi észjárásnak, a paraszti furfangnak, a falusi életfelfogás-

nak, a szegény ember humorának egy-egy érdekes jele. Mintha *Baksay* ifjúlt volna meg naturalista köntösben és egy kis szocialista szájjal, de a népnyelv használatában nem hasonlít *Baksay*hoz; kár, hogy *Tömörkény* és *Homok* módjára nemcsak személyeit beszélte a nép nyelvén, hanem maga is a legújnyelvibb szavakkal és kifejezésekkel él.

Kardos Albert.

Petőfi első teljes népies kiadása. Petőfi halálának hatvanadik évfordulóján *Hegedüs* és *Sándor*, debreczeni cég teljes Petőfi-kiadást hozott forgalomba. E kiadásban Petőfi összes költeményei, a zsengek, töredékek, a költő által kihagyottak és a legújabban fölfedezettek is benne vannak. „*Petőfi élete és költészete*“ címmel *Kardos Albert* írt hozzá bevezetést. Ára kötve 2 K 40 fillér.

ÚJ KÖNYVEK.

- Málnási dr. **Bartók György** püspök **Emlékezete.** Kolozsvár, 1909. Stief. 8r. 99 lap, 1 fényképpel.
- Id. **Komlóssy Arthur** életrajza. Különlenyomat a *Debreczeni Képes Kalendárium* 1910. évi folyamából. Kézirat gyanánt. Debreczen sz. kir. város könyvnyomdai vállalata. 1909. 2 l.
- Köblös Zoltán.** Magyar családtörténeti könyvészet. 1472—1905. Kolozsvár, 1909. Gámán J. örököse könyvny. 8r. 74 l. Ára 1 kor. 20 fill.
- Kupcsai Felicián.** A boldogság kis kátéja. Budapest, 1910. Singer és Wolfner kiadása. 8r. 227 l.
- Gróf **Kuun Gézáné.** Maros-Németiben. Emlékezés gróf Kuun Géza otthonára. Kolozsvár, 1909. Ajtai K. A. könyvny. 8r. 203 l., 4 kép.
- Oláh Gábor.** Istenek Alkonyata. Budapest, 1909. Singer. 8r. 189 l.
- Dr. **Pap Károly.** A Petőfi-Almanach. Ismerteti —. (Különlenyomat az *Erdélyi Múzeum* 1909. évi kötetéből.) Kolozsvár, Stief sajtója. 1909. 4r. 16 l.
- Pálffy Gyula.** Szenkovits Marci mókái. Maros-Vásárhely, 1909. 8r. 205 l.
- Rácz Gyula.** A német gyarmatosítás történelmi kialakulása és annak okai. Budapest, 1909. Pátria. 8r. IV, 134 l.
- Sándor Imre.** Czímerlevelek. Gyűjtötte —. I. füzet (1551—1629) 149 címerrajzzal. Kolozsvár, 1910. Kiadja a *Genealogiai Füzetek* szerkesztősége. 8r. VI, 123 l. Ára 2 kor.
- Szalay Imre.** Visszaemlékezés Trefort Ágostonra. Budapest, 1909. Franklin-Társulat. 8r. 99 l., 6 tábla.
- Ifj. **Szász Béla.** Versek. Budapest, 1909. Hornyánszky. 8r. 166 l.
- Dr. **Szilágyi Albert.** Tanulmányok. Lugos, 1909. Szidon J. könyvnyomdája. 8r. 322 l.
- Tutsek Sándor dr.** Az ipartörvényjavaslat tervezetének kritikája. Budapest, 1909. 8r. 33 l. Különlenyomat *A Munkaadó* politikai hetilapból.